

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КУРСОВА РОБОТА

З дисципліни «Методика соціальної роботи»

на тему:

«Методика соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків»

Реєстраційний номер № _____

Дата здачі № _____

Здобувачки вищої освіти

4 курсу 44Бд-Соцрб групи
денної форми навчання
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми Соціальна робота
Масон Павлини Петрівни

Науковий керівник

докторка педагогічних наук,
професорка
Ситняківська Світлана Михайлівна

Оцінка

Університетська шкала _____
Кількість балів: ____ ЄКТС ____

Члени комісії

(підпис)

(власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ І СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1.....	7
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ.....	7
1.1. Сутність та зміст поняття «соціальна адаптація».....	7
1.2. Характеристика мешканців соціальних гуртожитків та умови їх соціальної адаптації	15
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2.....	24
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГУРТОЖИТІВ.....	24
2.1. Соціальний гуртожиток як один зі спеціалізованих закладів соціального захисту населення.....	24
2.2. Методика соціальної адаптації осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах соціального гуртожитку.....	30
Висновки до розділу 2	35
ВИСНОВОК.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	40
ДОДАТКИ.....	44

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ І СКОРОЧЕНЬ

ПТСР – Посттравматичний стресовий розлад

ЗУ – Закон України

ДБСТ – Дитячий будинок сімейного типу

ВІЛ – Вірус імунодефіциту людини

СНІД – Синдром набутого імунодефіциту

ВНЗ – Вищий навчальний заклад

ЗСЖ – Здоровий спосіб життя

СССДМ – Соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ГО – Громадська організація

БФ – Благодійний фонд

ЗУН – Знання, уміння, навички

ВСТУП

Актуальність теми. Молодь – це майбутнє нашої країни. Тому основне завдання держави – забезпечення молодих людей необхідними умовами для реалізації свого потенціалу, однак, на превеликий жаль, у зв'язку з соціально-економічними проблемами країни не завжди можна досягти цієї мети.

Сім'я є первинним фактором соціалізації особистості. Перебуваючи в родинному колі дитина засвоює певні цінності, норми та традиції суспільства. Втім на сьогодні велика кількість дітей у зв'язку з певних економічних та соціальних труднощів позбавляється батьківського піклування та потрапляє в середовище інтернатного типу. З кожним роком кількість сиріт в Україні зростає. Це насамперед пов'язано зі складною економічною ситуацією країни та соціальною нестабільністю, які негативно впливають на процес соціальної адаптації дітей та молоді, які проживають поза сімейним середовищем.

Аналіз наукових робіт щодо представленої теми показав, що рівень соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають в інтернатних закладах знаходиться на низькому рівні. Соціальні педагоги та інші фахівці даних закладів здійснюють відповідну соціально-педагогічну, профілактичну, психологічну роботи з вихованцями, однак цього замало, оскільки у дітей виникають труднощі в адаптації до самостійного життя. По суті це й слугувало однією із вагомих причин створення соціальних гуртожитків, які забезпечуватимуть випускників інтернатів тимчасовим житлом та сприятимуть успішній адаптації молоді з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування шляхом реалізації відповідних адаптаційних програм.

Актуальність даної роботи характерна насамперед тим, що соціальна адаптація – це безперервний та важливий процес у житті кожного, який вимагає пошуку нових, більш ефективних методів та форм соціально-педагогічної роботи, котрі будуть спрямовані на молодь, що мешкає в гуртожитку. Власне це і стало причиною для того аби дослідити методіку

соціальної адаптації мешканців соціального гуртожитку та охарактеризувати молодь та їх умови щодо цього процесу.

Мета дослідження: охарактеризувати методику соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові матеріали щодо процесу соціальної адаптації;
2. Дослідити особливості соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків;
3. Описати методи соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків.

Об'єктом дослідження є соціальна адаптація.

Предмет дослідження: методика соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків.

Матеріали дослідження: джерелами дослідження є матеріали наукових діячів, які представлені у вигляді статей із журналів, матеріалів конференцій, збірників наукових праць, навчальних посібників, авторефератів дисертацій та інтернет статей, що безпосередньо належать до представленої теми. Використані джерела є українського та англійського походження 2005-2022 років. Загальна кількість дослідженого матеріалу 26 позицій.

Методи дослідження: методологічну основу курсової роботи становлять теоретичні методи дослідження, а саме аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення.

Практичне значення: матеріали курсової роботи можуть бути використані у науковій та практичній діяльності, для ширшого вивчення явища соціальної адаптації молоді з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах соціального гуртожитку. Узагальнені результати сприятимуть подальшому науковому аналізу соціальної адаптації як одного із базових процесів соціальної роботи.

Публікації:

Структура і обсяг роботи: дана робота складається зі змісту, вступу, переліку умовних позначень, двох розділів (чотирьох підрозділів та двох висновків), загального висновку, списку використаних джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг роботи становить 46 ст.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

1.1. Сутність та зміст поняття «соціальна адаптація»

«Людина вмирає тоді, коли перестає змінюватись, а похорон – просто формальність» (Генрі Форд) [1].

Життя кожної людини від самого початку і до кінця це адаптація до середовища. Адаптація – це безперервний процес. Суспільство постійно змінюється і це змушує людину пристосуватись до цих змін, для того аби повноцінно брати участь у соціальних, політичних та економічних відносинах.

У соціальні психології під адаптацією розуміється пристосування індивіда до групи, а саме соціальної, її правил та установок. Психологічна адаптація – це процес, який відбувається шляхом включення певних психологічних механізмів - емпатії, рефлексії, ідентифікації, прийомів соціального зворотного зв'язку тощо. Соціальна адаптація – це пристосування індивідів до умов соціального середовища, створення відповідних систем відносин з соціальними об'єктами, пластичність соціальних ролей, об'єднання індивідів у соціальні групи та засвоєння соціальних норм та засад, та певних ціннісних орієнтацій. Соціальна та психологічна адаптація взаємозалежні. Без психологічної адаптації не могло б існувати соціальної, оскільки психологічна підштовхує індивіда до адаптивної дії, ніби спонукає до соціальної адаптації. На те як відбувається соціальна адаптація впливають індивідуальні особливості людини, а саме психічні ознаки, певні риси характеру та темпераменту. Однак важливо не переоцінювати значення психіки в соціальній адаптації, тому що причини, що викликають соціальну адаптацію та визначають її сутність, знаходяться безпосередньо у соціальній сфері [3, с.25].

Термін «соціальна адаптація» вперше в науковий обіг ввели на початку ХХ століття американські соціологи У. Томас і Ф. Знанецький. Вивченням проблеми соціальної адаптації займались та займаються як закордонні, так і вітчизні науковці, однак попри численні дослідження даного явища, на сьогодні не існує єдиного визначення цього поняття. Також багато суперечностей

виникає стосовно структури та чинників, які зумовлюють соціальну адаптацію. Ці прогалини у дослідженнях та неоднозначності щодо тлумачення пов'язані саме зі складністю характеру терміна, оскільки він одночасно означає і сам процес пристосування та зміни, і результат цього процесу [14, с.30].

Деякі провідні вчені, а саме Г. Андрєєва, В. Новікова, Б. Паригін вважають соціальну адаптацію одним із головних соціально-психологічних процесів соціалізації особистості, яка характеризує її зрілість. Ці дослідники акцентують увагу на активності суб'єкта в ході засвоєння соціального досвіду, тому що індивід під час соціалізації засвоює не лише соціальний досвід відповідного колективу, а й суб'єктивно змінює його в свої особисті соціальні очікування, норми, цінності тощо. Соціальна адаптація є важливою установкою діяльності суспільства як унікального соціального організму, тому що передбачає залучення індивіда до певного оточення шляхом набуття ним статусу та місця в соціальній структурі суспільства. [14, с.30]

Варто зазначити, що протягом 90-х років ХХ століття дослідження явища соціальної адаптації зазнали кардинальних змін, оскільки головною проблемою була саме проблема адаптації людей до умов суспільства в період кризи. У суспільстві де існують кризи та трансформації соціальна адаптація є проблематичною, оскільки правила, ціннісні орієнтації та певні установки, що існують, порушуються. Здебільшого люди використовують ситуативну адаптацію, так звану соціальну мімікрію. Цей вид соціальної адаптації вважається примусовим засобом захисту в складних обставинах навколишнього світу, де зовнішня адаптованість пов'язана з негативним відношенням до вимог та норм макросистеми. [5, с.30]

Велике значення у формуванні соціологічних концепцій щодо соціальної адаптації мали роботи класиків соціологічних наук. Зокрема Е. Дюркгейм у своїх працях повідомляв, що у процесі адаптації індивід здійснює інтеріоризацію соціальних норм, М. Вебер акцентував увагу на цілераціональності адаптації, Р. Мертон обґрунтовував адаптацію в умовах соціальних дезорганізацій, В. Томас і Ф. Знанецький наголошували на процесі

соціальної адаптації [14, с.31]. Найчастіше соціальну адаптацію розглядають у вузькому та широкому розумінні. У більш вузькому – це адаптація однієї особи або невеликої кількості представників соціальної групи. У більш широкому – це адаптація до нових принципів організації суспільного життя, до соціальних ідеалів та адаптація ментальних цінностей до змінних соціальних відносин, тобто це адаптація процесів глобальних масштабів [5, с.32].

На зміст соціальної адаптації безсумнівно впливає постійний розвиток суспільства. Таким чином, значення поняття розширювалось і прожовжує розширюватись, набуваючи при цьому різних відтінків тлумачення самого терміну. Як уже було сказано раніше не існує єдиного визначення цього терміну, кожен науковець трактує його по-своєму (табл. 1) [14, с.31].

Соціальна адаптація	
Автор	Тлумачення
<i>О. Безпалько</i>	Процес пристосування до умов соціального середовища, формування відповідної системи відносин з соціальними об'єктами, інтеграція особистості в соціальні групи, діяльність, пов'язана з освоєнням стабільних соціальних умов, норм та цінностей нового оточення.
<i>Л. Корель</i>	Стан пристосування чи процес пристосування певної соціальної системи (особи, групи, організації суспільства тощо) до внутрішніх і зовнішніх змін, які відбуваються через зміни як соціальних стереотипів цінностей, поведінки, так і внутрішньої її структури та функцій.
<i>О. Галус</i>	Процес пристосування індивіда чи групи до соціального середовища, що виявляється у створенні сприятливих умов для реалізації його інтересів, потреб та життєвих цілей.

<i>Т. Парсонс</i>	Спонтанний результат процесів взаємодії компонентів соціальної адаптації. Адаптація здійснюється через систему «індивід-суспільство».
<i>М. Лукашевич, І. Мигович</i>	Процес освоєння та засвоєння особистістю суспільних відносин, цінностей, норм поведінки, які наявні у відповідному суспільстві завдяки матеріальним та духовним компонентам середовища.

Таблиця 1. – Тлумачення поняття «соціальна адаптація» різними науковцями.

Також дослідник Л.В. Корел виділяв шість різних концепцій, які визначають соціальну адаптацію:

- ▀ Адаптація використовується для позначення процесу, за допомогою якого індивід адаптується до нового середовища («акомодаційна/адаптивна мінливість»);
- ▀ Адаптація означає результат процесу адаптації;
- ▀ Адаптація пов'язана з відповідною конкретною метою, до якої прагне індивід «залишитись живим», досягти матеріального достатку, підвищити свій соціальний статус тощо;
- ▀ Адаптація передбачає відповідність цілей та результатів процесу діяльності;
- ▀ Адаптація означає співвідношення рівноваги та гармонії між індивідом та наколишнім середовищем;
- ▀ Адаптація – це процес, який означає не лише встановлення відносин з оточення, а й також розвиток самого індивіда [2, с.7].

Таким чином проаналізувавши тлумачення поняття «соціальна адаптація» різних дослідників, можна сформулювати власне. Отже, соціальна адаптація – це взаємопов'язаний процес пристосування особистості до соціального оточення та пристосування суспільства до потреб індивіда шляхом їх задоволення.

Процес адаптації істотно сприяє розвитку особистості, її самопочуттю, відтворенню нових цінностей і входження в абсолютно новий етап соціального середовища. На думку дослідників, метою соціальної адаптації є розвиток особистості в нових для неї умовах – культурних, економічних, соціально-політичних, це відповідно означає, по-перше, збільшення потреб, перехід їх з групи «базових» у групу «піднесених», по-друге, підвищення рівня освіти та культури. Саме з цих причин дослідники представляють функціонування соціальної адаптації переважно як позитивний процес, у випадку якщо внутрішні можливості індивіда відповідають зовнішнім вимогам суспільства [22].

Соціальна адаптація може здійснюватись у певних видах, а саме це:

- ▀ **акомодація** – цілковите підпорядкування вимогам навколишнього світу без критичного аналізу;
- ▀ **конформізм** – примусове підпорядкування вимогам навколишнього світу;
- ▀ **асиміляція** - добровільне та свідоме прийняття установок та ціннісних орієнтацій навколишнього світу опираючись на солідарність з ним [21].

Аналізуючи структуру явища соціальної адаптації науковці виділяють наступні її елементи: соціально-побутову, комунікативну, економічну, регулятивну адаптацію та самореалізацію.

1. Соціально-побутова адаптація.

Пристосування людини до нових можливостей та вимог повсякденного життя, включаючи покращення свого стану, психологічного благополуччя, відповідність думкам, захопленням та бажанням. Найперше це відноситься до людей, які проходять лікування за реабілітаційними програмами у відповідних установах, оскільки вони позбавлені звичного способу життя та відгороджені від рідних.

2. Комунікативна адаптація.

Визначає пристосування особистості до нових взаємовідносин та стосунків, покращення соціальних вмінь та навиків, соціальної компетентності. Передусім це відноситься до людей з адиктивною поведінкою, які пережили ПТСР, екзистенціальні проблеми тощо. Вважають, що комунікативна адаптація є ефективна лише за умови інтеграції особистості у звичайне соціальне середовище, зберігаючи власну унікальність та індивідуальність. З допомогою соціальної адаптації людина здатна «ввійти» в різні сфери соціальних відносин, розширити коло спілкування, виробити диференційовану поведінку відповідно до потреб та характеристик свого психічного розвитку.

3. Економічна адаптація.

Характерна усім цільовим групам населення та відбувається переважно в нових умовах соціально-економічного життя. Соціальна адаптація у цьому напрямку відбувається шляхом надання певних грошових допомог (субсидій, пільг тощо), працевлаштування, підвищення кваліфікацій, перепідготовки, а також надання допомоги у зв'язку з безробіттям та надання соціально-психологічної підтримки та допомоги. Від того наскільки задоволені фізіологічні потреби людини (одяг, якісні харчі тощо) власне і залежить економічна адаптація.

4. Регулятивна адаптація.

Ця адаптація пов'язана з циклами життя людей, з переходом від одного вікового періоду до іншого, з перебігом різноманітних змін та явищ у житті, які спонукають до формувань нових ознак та властивостей особистості, що у результаті забезпечуватиме гідне життя кожного. Якщо говорити загалом, то регулятивна адаптація сприяє задоволенню потреб у повазі та безпеці. Визначено, що соціальна адаптація є найбільш значною саме для статево-рольових відносин у різні вікові періоди.

5. Самоактуалізація.

Це ступінь задоволення духовних потреб людини та реалізація її творчих здібностей. Соціальна адаптація до нових життєвих ситуацій відбувається шляхом активізації сильних сторін особистості, самореалізації у праці чи

творчій діяльності, розширенні світобачення та вирішення проблем пов'язаних з існуванням та сенсом життя [21].

Соціальна адаптація займає важливе місце у соціалізації особистості, як говорилось вже раніше вона характеризується успішним засвоєнням відповідної соціальної ролі та адекватним відображенням своїх соціальних зв'язків і себе загалом. І тому такі негативні явища як наркоманія, алкоголізм, маргінальність та асоціальна поведінка свідчать про порушення адаптації. Виходячи з цього виділяють активну та пасивну соціальну адаптацію.

■ **активна** – в процесі особистість максимально активно взаємодіє з навколишнім світом, сприяє його розвитку, змінює й удосконалює його та долає наявні труднощі;

■ **пасивна** – в процесі особистість поводить себе байдуже, не прагне змінювати навколишнє середовище, пасивно реагує на норми, принципи та способи діяльності, які існують. У результаті при зіткненні особистості з деякими труднощами, екстремними ситуаціями може сформуватись соціальна дезадаптація, яка виявлятиметься у різноманітних формах девіантної поведінки [3, с.26-27].

Розглядаючи явище соціальної адаптації, важливо також зупинитись і на її стадіях (стадії соціальної адаптації за Я. Щепанським). Однак, тут важливо зазначити, що дана етапізація актуальна лише за умови невідповідності між орієнтаціями індивіда з орієнтаціями на нову для нього навколишню дійсність. Відповідно, якщо такі збіги є, то актуальними будуть наступні етапи:

1. Врівноваженість – найменший ступінь включення особистості в процеси адаптації до нового соціального оточення. У більшості випадків цей етап пов'язаний з розпізнаванням нової ситуації. Новачок знайомиться з новим середовищем, уважно приглядається до цілого колективу загалом і особливо до кожного члена індивідуально, налагоджує соціальні контакти, досліджує психологічну атмосферу колективу та її особливості. Ця стадія ґрунтується на процесі встановлення «рівноваги» між людиною та новими умовами.

2. **Псевдоадаптація** – поєднання зовнішньої адаптації до нових умов з негативним відношенням до неї. Людина стверджує, що її задовольняють нові правила, умови та системи цінностей, проте її внутрішній світ їх повністю заперечує. Однак аби уникнути певних зовнішніх атак та дискримінацій вона повинна жити в цьому образі.

3. **Пристосування** – визнання і подальше прийняття основних цінностей нової ситуації. На цій стадії досить важливими є взаємні дії двох сторін (індивіда та нового колективу), своєю чергою індивід усвідомлюючи важливість своїх кроків відмовляється від деяких своїх цінностей та поглядів, але свобода вибору і рішення у нього зберігається.

4. **Уподібнення** – переорієнтація особистості, зміна її цінностей, норм та правил поведінки, її бачення світу [22].

Загалом, ці стадії для кожного індивідуальні, адже комусь необхідно пройти кожен етап, а комусь буде достатньо перейти з першого відразу до останнього без проміжних етапів. Кожен індивід повинен активно пристосовуватись до умов та змін, які його оточують і чим швидше він до них пристосується, тим якіснішим буде результат, який потім задовольнить як саму людину, так і оточення.

Також дослідниця М. Шабанова, в залежності від рівня адаптивності та результату адаптації в умовах свободи, виокремлює 3 основні типи адаптантів.

1. **«Прогресивні адаптанти»** - це особи, які вже знайшли частково правильні рішення проблем у нових умовах, більше того, дані способи сприяють покращенню здатності людей жити так, як вони самі бажають;

2. **«Регресивні адаптанти»** - особи, які також частково вправляються з наявними проблемами, однак їх способи вирішення труднощів та результати більше йдуть в мінус, ніж в плюс;

3. **«Регресивні неадаптанти»** - особи, які не знають як долати проблеми з якими вони зіштовхнулись, такі люди не можуть і не вміють жити в тих умовах, яких вони опинились.

Власне й звідси в науковій літературі існують різні підходи щодо дослідження проблеми соціальної адаптації, що й призвело до появи різних формулювань сутності поняття «соціальна адаптація» [14, с.32].

Отже, підсумовуючи вище сказане, соціальна адаптація в загальному сприяє розвитку кожної людини та вдосконаленню суспільства. Водночас аналіз наукових робіт з представленої теми, показує, що незважаючи на значні теоретичні розробки та велику кількість емпіричних досліджень, процес соціальної адаптації індивіда у новому суспільстві постійно потребує нового, додаткового розуміння та наукового обґрунтування цього явища.

1.2. Характеристика мешканців соціальних гуртожитків та умови їх соціальної адаптації

Питання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та молоді з числа цих осіб завжди було актуальним, а його вирішення є одним із пріоритетів державної соціальної політики. Явище сирітства виникає внаслідок існування в суспільстві дітей, які втратили батьків, а також дітей, які втратили батьківське піклування внаслідок позбавлення батьків опіки над дітьми або визнання їх недієздатними та безвісти зниклими. Стаття 1 ЗУ «Про охорону дитинства» дає правове визначення соціальної категорії дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: дитина-сирота – це дитина, батьки якої померли або загинули [6, с.66].

Відповідно до ЗУ «Про охорону дитинства» біологічною сиротою є дитина, у якої померли батьки або один з опікунів. Правовою підставою для призначення статусу дитини-сироти є свідоцтво про смерть батьків. Соціальна сирота – це особа, яка стала сиротою при живих батьках, у зв'язку з відповідними соціальними, економічними та морально-психологічними причинами. Таких дітей називають «діти, позбавлені батьківського піклування» та «діти, що залишились без піклування батьків» [6, с.66].

Проте говорячи про соціальний гуртожиток варто зазначити, що у ньому мешкають молоді особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування

знаходяться у школах-інтернатах. Молодь з числа сиріт у віці 18-23 роки після закінчення перебування у спеціальних для них закладах (ДБСТ, прийомних та патронатних сім'ях тощо) має право на поселення до соціального гуртожитку [23, с.169]. Таким чином відповідно до ЗУ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»: особа з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – це особа у віці 18-23 роки, батьки якої загинули чи померли до досягнення повноліття та особи, які належать до категорії дітей, позбавлених батьківського піклування [17].

Діти-сироти залишають інтернатні заклади, як правило, у пізньому юному віці. Пізня юність – це віковий етап 18-25 років в період якого завершується перехід до самостійного життя. Визначено, що саме в цей час відбувається активний пізнавальний та інтелектуальний розвиток особистості, формуються важливі особисті якості (сміливість, цілеспрямованість, відповідальність, критичність, рішучість тощо), характер та ціннісні й моральні орієнтири. Таким чином особливості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у юному віці не просто зникають, а набувають своєрідних ознак. З огляду на це мешканці гуртожитків постійно переживають внутрішній дискомфорт, душевну самотність та неспокій, страх перед самостійним й дорослим життям та невпевненість в собі. Проблеми, з якими зіштовхуються молоді люди після випуску з закладів інтернатного типу, насамперед виникають у зв'язку з обмеженням соціальних контактів, відсутністю реалій сімейного життя та складністю сприйняття норм та правил суспільства [20, с.17].

Науковець В.Я. Яковенко в процесі дослідження особливостей формування особистості дітей-сиріт та молоді з їх числа виділяє негативні якості, якими характеризують особи зазначеної категорії. Власне він вважає, що переважно більшість з них є агресивними, заздрісними, брехливими, злодійкуватими, лінивими, жорстокими, відлюдкуватими, неохайними, впертими, хитрими, неуважними, неохайними, байдужими, егоїстичними,

безвідповідальними, імпульсивними, сприймають всіх з підозрою, погано навчаються та любляють дразнити менших [7, с.99].

Визначено, що соціальне сирітство особливо негативно впливає на психічне здоров'я молодих людей, спричиняючи порушення емоційних зв'язків з навколишнім середовищем та загалом гальмує соціальний, психічний та фізичний розвиток. Крім того, вчені зазначають, що чим довше особи у дитячому віці діти були ізольовані, тобто знаходились в закладах інтернатного типу, тим більше у них в дорослому віці спостерігаються прояви негативних психологічних рис у їхньому характері. В результаті постійного відокремлення від навколишнього світу в дітей та молоді зазначеної категорії спостерігається сенсорний голод, який власне спричиняє появу ознак госпіталізму та різних видів депривації (емоційної, фізичної, соціальної, материнської, економічної, рухової тощо) [7, с.97].

Виходячи з інтернатного закладу перед випускниками стоять певні вимоги. Вони повинні брати активну участь у суспільному житті, долучатись до відповідних видів суспільної праці, отримати статус суб'єкта соціально-виробничої діяльності і в результаті опанувати роль дорослого. Таким чином орієнтуючись на те, що молоді люди даної категорії після досягнення ними повноліття, мають бути готовими до дорослого та самостійного життя, виділяють основні завдання цього вікового етапу: опанування відповідною професійною роллю, професійна підготовка та майстерність, створення власної сім'ї та наявність сформованих ціннісних орієнтацій [20, с.17-18].

Говорячи про соціальну адаптацію молоді в умовах соціального гуртожитку варто зазначити, що вона є досить складним та важливим процесом самоідентифікації особистості та засвоєння нею відповідних установок суспільства. Ряд науковців досліджуючи особливості мешканців соціальних гуртожитків та їх умов до соціальної адаптації визначають певні проблеми з якими можуть зіштовхнутись молоді особистості.

Так однією з особливих проблем молоді з числа дітей-сиріт є феномен «ми», який проявляється у тому, що вихованці в межах гуртожитку захищають

один одного, а виходячи за його межі шукають від суспільства вигоди. Ще однією проблемою є неналежно облаштоване місце, або й загалом його відсутність, де молода людина мала б можливість усамітнитись, оскільки відокремлення від суспільства є важливим станом для нашої душі в процесі формування самосвідомості [6, с.69-70].

Не менш важливою є проблема соціально-побутової адаптації, яка залишилась в мешканців гуртожитку ще ж попередніх років, оскільки перебуваючи в закладах інтернатного типу вони не змогли цілком освоїти навички по самообслуговуванню, приготуванню їжі, плануванню власного здорового меню, раціонального використання коштів на продукти харчування тощо. Загалом для того, щоб освоїти роль дорослого і перейти до самостійного життя вміння готувати їжу є однією із важливих умов, тим паче коли в країні така нестабільна соціально-економічна ситуація. Наступною проблемою є невміння правильно доглядати за особистими речами (прання та прасування одягу, чистка взуття) та відсутність навичок і бажання щодо дрібного ремонту та прибирання. Також досить часто трапляються випадки, коли молоді люди не вміють раціонально розпоряджатися коштами, які отримують у вигляді стипендій, певних соціальних виплат чи заробітних плат [20, с.19-20].

Стосовно адаптації осіб з числа дітей-сиріт до навчання у ВНЗ. Визначно, що молодь цієї категорії вступаючи на перший курс значно відрізняється від своїх ровесників не лише соціальними характеристиками, а й інтелектуальними. Як передбачено ЗУ «Про освіту» особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вступають у навчальні заклади на основі наданих їм пільг і тому результати вступних іспитів не є високими, переважно бали значно нижчі прохідних [20, с.20-21].

Згідно зі статистичними даними було визначено, що 20% студентів-сиріт закриває сесію з низькими балами (3,0), з відмінними та хорошими балами (5,0-4,1) близько 43% студентів-сиріт і з середніми (3,0-4,0) – 37% студентів-сиріт (Див. Додаток А). Також прослідковується зниження рівня успішності дітей-сиріт у ВНЗ в порів'янні з навчанням у школах [10, с.59]. Було

визначено, що приблизно 30% студентів-сиріт, в період першого року навчання відраховуються з навчального закладу у випадку якщо їм не була надана адміністрацією ВНЗ та педагогічним персоналом відповідна соціально-педагогічна допомога та підтримка [20, с.20-21].

Ще однією соціальною проблемою є працевлаштування мешканців гуртожитків. Ця проблема пов'язана з неефективним трудовим навчанням, яке здійснювалось ще в межах інтернатних установ. В той період вихованцям надавалась мінімальна інформація стосовно роботи, їхніх можливостей та обов'язків. Таким чином обираючи майбутню професію вони орієнтуються не на власні бажання, прагнення чи схильності, а на те, де можна краще домовитись про вступ з адміністрацією, який заклад ближче розташований до їхнього місця проживання та куди вступили їх колеги. Тому закінчивши навчання молоді особи не бажають працювати, надають перевагу «паразитичуючому» способу життя, постійно знаходячись на утримання при цьому маючи необхідні знання та навички в певній професійній сфері [20, с.20-21].

Не менш важливим фактором успішної соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків є сімейне життя, а саме створення власних сімей та вміння долати труднощі, які виникають в подружньому житті. Однак переважно більшість молодих людей даної категорії, не готові на моральному та психологічному рівні створювати власну сім'ю. Оскільки у них відсутній позитивний досвід сімейного життя, вони не знають як конструктивно вирішувати сімейні конфлікти та бояться нести відповідальність за свого партнера, дітей та сім'ю загалом [20, с.20].

Науковиця М. Доннік досліджуючи мешканців соціальних гуртожитків та умови їх соціальної адаптації пропонує інші проблеми, з якими можуть зіштовхуватись особи з числа даної категорії. Деякі з них повторюються з вище названими, однак вона виділяє й інші, власне до таких проблем вона відносить:

- ▀ внутрішньоособистісні – депресії, занижена чи завищена самооцінка, відчуття самотності, психічні травми, страхи, відсутність бажання жити тощо;

- ▀ міжособистісні – невміння та небажання взаємодіяти й встановлювати соціальні контакти з іншими;

- ▀ проблеми з планування сім'ї;

- ▀ проблеми пов'язані зі здоров'ям та проблема ВІЛ/СНІД;

- ▀ проблеми наркотичних, алкогольних токсичних та комп'ютерно-віртуальних залежностей;

- ▀ проблеми самореалізації, професійного навчання, працевлаштування та дозвілля;

- ▀ проблеми соціально-економічного характеру – наявність боргів, втрата документів та неможливість придбати потрібний одяг, взуття та продукти харчування, невміння правильно розпоряджатись власними коштами тощо [23, с.169-170]

Отже, проаналізувавши усі вище перераховані проблеми науковці вважають, що все-таки найсуттєвішою серед них є відсутність батьківської ласки та любові, що призводить до психічної депривації особистості, яка проявляється у порушеннях емоційної стійкості, мотиваційної готовності, пізнавальної активності, зниженому рівні самосвідомості тощо [6, с.70].

Що стосовно засобів, які сприяють формуванню ціннісних орієнтацій мешканців гуртожитів протягом усього процесу соціальної адаптації, особливу роль відносять саме спілкуванню. Загалом спілкування характеризують як провідну діяльність соціально-адаптаційного процесу, яка позитивно впливає на особистісне зростання молодого людини, сприяє розкриттю її конструктивних можливостей та закріплює в її поведнці відповідні способи та дії, які є важливими для успішного процесу соціальної адаптації. Так на ефективність адаптації впливає спілкування та його засоби, оскільки завдяки їм в особистості формується мотивація, яка спрямована на успішне входження мешканців гуртожитків у соціокультурне оточення та їх активність та

продуктивність в його межах [24, с.8-9]. Загалом виокремлюють й інші відповідні складові успішної соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків у суспільстві (Див. Додаток Б).

Отже, випускники інтернатних закладів, які мешкають в соціальних гуртожитках мають «ідеальні» уявлення про своє майбутнє та доросле життя, однак це не відповідає дійсності. Довге перебування в інтернатних закладах залишає слід на усіх сферах особистості людини та гальмує засвоєння соціального досвіду. Таким чином молоді з числа дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування важко швидко адаптуватись до нового колективу (навчального, трудового) та прийняти роль, яку йому пропонує суспільство.

Висновки до розділу 1

Адаптація – це безперервний процес. Соціальна адаптація – це взаємопов'язаний процес пристосування особистості до соціального оточення та пристосування суспільства до потреб індивіда шляхом їх задоволення. Загалом, даючи визначення терміну «соціальна адаптація», не можна назвати одне трактування, оскільки кожен дослідник інтерпретував його по-своєму. Це насамперед пов'язано зі складністю характеру цього явища, оскільки воно водночас означає і сам процес пристосування та змін, і результат цього процесу.

Вивченням проблеми соціальної адаптації займалось багато науковців. Зокрема У. Томас та Ф. Зненацький вперше ввели у науковий обіг термін «соціальна адаптація (поч. ХХ ст.) та наголошували на його важливості, Г. Андреева, В. Новікова та Б. Паригін характеризували соціальну адаптацію як один із головних соціально-психологічних процесів соціалізації, Т. Парсонс досліджував адаптацію у системі «індивід-суспільство», М. Вебер підтверджував цілераціональність цього процесу. Науковець Я. Щепанський аналізуючи соціальну адаптацію акцентував увагу на її стадіях: врівноваженості, псевдоадаптації, пристосуванні та уподібнені.

Процес адаптації істотно сприяє розвитку особистості, її самопочуттю, відтворенню нових цінностей і входження в абсолютно новий етап соціального середовища. Соціальна адаптація може здійснюватись у трьох формах: акомодатії, конформізму, асиміляції.

Розглядаючи структур соціальної адаптації виділяють 5 основних її елементів: соціально-побутову, комунікативну, економічну, регулятивну адаптацію та самореалізацію. Розрізняють також активну (активна взаємодія індивіда з суспільством) та пасивну (байдуже відношення індивіда до нових змін у суспільстві) соціальну адаптацію. Аналізуючи результат соціальної адаптації, дослідниця М.Щебанова виділяє 3 основні типи адаптантів: прогресивні адаптанти, регресивні адаптанти та регресивні неадаптанти.

Стосовно соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків. Визначено, що вона є досить складним та важливим процесом самоідентифікації особистості та засвоєння нею відповідних установок суспільства. До соціального гуртожитку потрапляють молоді особи (у віці 18-23 роки) з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування знаходяться у школах-інтернатах. Таким чином особливості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у юному віці не просто зникають, а набувають своєрідних ознак. З огляду на це, мешканці гуртожитків постійно переживають внутрішній дискомфорт, душевну самотність та неспокій, страх перед самостійним й дорослим життям та невпевненість в собі.

Ряд науковців, досліджуючи особливості мешканців соціальних гуртожитків та їх умов до соціальної адаптації, визначають певні проблеми з якими можуть зіштовхнутись молоді особистості, зокрема: проблеми соціально-побутової адаптації (приготування їжі, самообслуговування, догляд за власними речами тощо); проблеми навчання у ВНЗ (низький рівень соціального та інтелектуального розвитку); проблеми працевлаштування (низька проінформованість стосовно своїх можливостей та обов'язків, надання переваги «паразитуючому» способу життя); проблеми створення власної сім'ї

(страх перед подружнім життям, невміння конструктивно вирішувати конфлікти та брати на себе відповідальність); проблеми залежностей; і найсуттєвішою є проблема відсутності батьківської любові та ласки, яка призводить до психічної депривації особистості.

Загалом усі вище перераховані проблеми здійснюють негативний вплив на психічне здоров'я молодих людей, спричиняючи порушення емоційних зв'язків з навколишнім середовищем та загалом гальмують соціальний, психічний та фізичний розвиток.

Підсумовуючи, варто зазначити, що успішна соціальна адаптація є важливими процесом, який сприяє розвитку кожної особистості індивідуально та вдосконаленню суспільства загалом.

РОЗДІЛ 2.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГУРТОЖИТІВ

2.1. Соціальний гуртожиток як один зі спеціалізованих закладів соціального захисту населення

Для того аби збудувати міцну державу, потрібно зважати на багато чинників, зокрема на економічну та політичну стабільність країни, рівень розвитку моральних якостей представників як і певних структур, так і суспільства загалом, а також враховувати ефективність діяльності установ, які реалізують програми соціальної політики. Важливим кроком у соціальній політиці нашої держави було створення мережі спеціалізованих закладів, зокрема служб соціального захисту населення та соціальних установ. Основне завдання даних інституцій – соціально-педагогічна допомога усьому населенню [20, с.30].

На сьогодні, як і кілька років тому, проблема соціального та біологічного сирітства та адаптація дітей, із зазначеної категорії, після виходу з інтернатних закладів залишається актуальною. Проаналізувавши проблеми з якими зіштовхуються випускники закладів інтернатного типу в постінтернатний період, керівництво України вважало за необхідність створити у системі спеціалізованих закладів нову ланку – соціальні гуртожитки, які забезпечуватимуть молодь з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування тимчасовим житлом, сприятимуть подоланню наслідків родинних проблем, надаватимуть необхідну допомогу молодим особам щодо їх соціалізації й адаптації у суспільстві тощо. Соціальний гуртожиток служить уявним містком для випускників інтернатних закладів між дитячим та дорослим самостійним життям [20, с.30].

Соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування - заклад для тимчасового проживання дітей зазначеної категорії, віком від 15 до 18 років, а також осіб з їх числа, віком від 18 до 23 років. Мета гуртожитку полягає у створенні необхідних умов для

соціальної адаптації молоді, яка мешкає в його межах та підготовці їх до дорослого самостійного життя [19].

Основні завдання гуртожитку:

- ▀ соціальна адаптація мешканців до нових умов навколишнього середовища;
- ▀ підготовка до навчального процесу в освітніх закладах задля освоєння професії та допомога з подальшим працевлаштуванням;
- ▀ допомога у мінімізації та подоланні наслідків проблем соціального та психологічного характеру;
- ▀ навчання брати відповідальність за свої дії та вміти приймати самостійні рішення;
- ▀ формування безпечної та відповідальної сексуальної поведінки, підготовка до створення сім'ї та ознайомлення з темою «усвідомлене батьківство»;
- ▀ розвиток умінь конструктивного спілкування та вміння продуктивно співпрацювати з суспільством;
- ▀ допомога у планування майбутнього, пошуку можливостей та їх реалізація;
- ▀ надання тимчасового місця проживання;
- ▀ забезпечення мешканців корисним та цікавим дозвіллям [12, с.165].

Стосовно принципів, якими керується зазначений заклад. До їх переліку відносять: принцип законності, доступності, конфіденційності, гуманізму, принцип поваги до особистості кожного та принцип захисту прав людини й дитини [9, с.32].

Практична діяльність соціального гуртожитку його мета, завдання та сутність ґрунтується на відповідних законодавчих та нормативно-правових актах, зокрема на:

- ▀ Постанові Кабінету Міністрів України від 08.09.05 р. №878 «Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»;

- ▶ Наказі Державної СССДМ від 26.11.07 р. №61 «Про затвердження Інструкції з обліку роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також особами з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років, які перебувають у соціальних гуртожитках»;

- ▶ Конвенції ООН про права дитини;

- ▶ Конституції України;

- ▶ Кодексах України – Сімейному та Цивільному;

- ▶ ЗУ «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»;

- ▶ Законодавчих пакетах про охорону здоров'я, освіту, страхування, роботу тощо [26, с.250].

Нинішній стан створення та діяльність соціальних гуртожитків у системі спеціалізованих закладів та інституцій державного утримання молоді здійснювався відповідно до Плану розвитку мережі закладів соціального обслуговування на 2011-2013 роки, який був розроблений Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту. Дана програма передбачала створення нових соціальних гуртожитків, однак згідно статистичним даним цей задум не був реалізований цілком. Так на липень 2012 року в Україні налічувалось 27 гуртожитків, серед яких дійсно працювало лише 17: у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Львівській, Дніпропетровській, Закарпатській, Київській, Кропивницькій, Івано-Франківській, Одеській, Сумській Харківській, Хмельницькій, Полтавській, Тернопільській та Чернігівській областях. Гуртожитки, які розташовувались в таких областях як Донецька, Рівненська, Миколаївська та Черкаська потребували реконструкції [26, с.250]. Щодо сучасного стану даних немає, існує лише інформація, яка стосується створення нових гуртожитків та реконструкції старих у вище перелічених областях. Також зазначається, що після подій 2014-2015 років деякі соціальні гуртожитки, які

знаходились у східних областях України були змушені змінити своє місце розташування [8].

Створення соціальних гуртожитків відбувається місцевими виконавчими органами або органами місцевого самоуправління. Гуртожитки розміщуються у відповідних приміщеннях, які забезпечені необхідною матеріально-технічною базою та відповідають усім зазначеним вимогам та нормам (пожежна безпека, гігієна та санітарія, будівництво житла). Не дозволяється створення гуртожитків у підвальних та цокольних приміщеннях та у будинках, які розташовані за межами житлових зон, якщо транспортна інфраструктура відсутня. Фінансове забезпечення гуртожитків відбувається шляхом надання коштів з місцевих бюджетів. Сума, яка передається закладу даного типу передбачає реалізацію проектів, які спрямовані на мінімізацію та подолання проблем дітей, молоді, жінок та сімей [19].

Соціальний гуртожиток як один зі спеціалізованих закладів соціального захисту населення в процесі надання послуг різного характеру своїм мешканцям залучає до роботи органи виконавчої влади, місцевого самоврядування у сфері молоді та спорту, а також й інші соціальні інституції, зокрема службу у справах дітей, ГО, БФ тощо [12, с.165].

Мешканцями гуртожитку стають молоді особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у віці 18-23 роки. Молодь, яка потребує тимчасового житла звертається до міських чи районних Центрів соціальних служб, які зі свого боку спрямовують їх до соціального гуртожитку. Варто зазначити, що директор може також зарахувати до гуртожитку й осіб, які не були направлені Центром, шляхом подання ними заяви та пред'явлення усіх необхідних документів, перелік яких знаходиться у документі «Про затвердження Інструкції з обліку роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування» [8].

Варто зазначити, що молодь, яка мешкає в гуртожитку має відповідні права. Зокрема їм дозволяється перебувати у кімнатах загального користування, використовувати обладнання й інвентар, який у них знаходиться у власних

цілях та ставати на квартирний облік. Також при поселенні здійснюється ознайомлення з їхніми обов'язками та правилами проживання, видається постільна білизна та пропуск, який підтверджуватиме, що вони дійсно мешкають у цьому закладі й мають право туди входити [12, с.165].

Молодь, яка має нарко-, алкозалежність, психічні розлади, потребує стороннього нагляду до гуртожитку не поселяється. Відповідно до законів України максимальна кількість жителів не повинна перевищувати 30 людей, а максимальний термін перебування – 3 роки. Відрахувати особу можуть не лише після закінчення її граничного строку перебування, а також у зв'язку з систематичним порушенням ним внутрішньо-розпорядчих правил гуртожитку. Відрахування здійснює директор, шляхом написання відповідного наказу [26, с.253].

Перебуваючи в гуртожитку мешканцям надається відповідна допомога та послуги, які допомагають їм адаптуватись у соціумі та здобути нові ЗНУ щодо самостійного й дорослого життя, зокрема це послуги:

- ▀ соціально-побутового характеру – забезпечення житлом та необхідними меблями й речами;
- ▀ соціально-економічного характеру – інформування про надання визначених грошових пільг та інших соціальних виплат з метою задоволення їхніх матеріальних інтересів та запитів;
- ▀ соціально-педагогічного характеру – допомога у розкритті власного потенціалу, реалізації можливостей, шляхом організації різноманітних дозвіллевих програм та залучення до них;
- ▀ соціально-медичного характеру – систематичне консультування осіб та проведення тематичних заходів щодо профілактики та запобігання різноманітних захворювань та оздоровлення;
- ▀ психологічного характеру – консультування з питань психічного здоров'я та допомога у встановленні життєво необхідних зв'язків з навколишнім оточенням;

- ▀ юридичного характеру – консультування щодо їх прав, обов’язків та можливостей, які зазначені у законодавстві України та захист їх інтересів та прав на державному рівні;
- ▀ профорієнтаційного характеру – допомога у виборі майбутньої професії, навчального наряду та у пошуку вакантних місць за спеціальністю;
- ▀ інформаційного характеру – надання необхідної інформації щодо подолання та запобігання життєвих труднощів [12, с.166].

Варто зазначити, що при наданні різних видів вище перелічених допомог, соціальний працівник, як провідний фахівець соціального гуртожитку, а також й інші спеціалісти повинні враховувати вплив соціального середовища на процес становлення та адаптацію молоді особистості. Опиняючись в соціальному гуртожитку людина потрапляє у нове для нього штучно створене соціальне середовище, так званій «простір неформального спілкування», оскільки знайомство та прийняття ролей, які йому приписуються в цьому колективі відбувається значно швидше і досить часто неконтрольовано. Тому входження до новоствореного колективу є досить важливим етапом у соціалізації та адаптації особистості, тому що від цього залежить власне успішність цих процесів. Таким чином соціальне середовище, яке формується в межах гуртожитку та його вплив є визначальними факторами у роботі із зазначеною категорією осіб [20, с.37].

Отже, соціальний гуртожиток – це соціальне тимчасове житло, яке допомагає молоді з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування адаптуватись до нових умов на шляху до дорослого та самостійного життя. Тому подальше активне створення та відновлення закладів даного типу є досить важливим кроком у реалізації соціальної політики, щодо надання соціально-психологічної допомоги молоді, які опинилась у СЖО, мінімізації негативних наслідків та запобігання повторному виникненню цих проблем.

2.2. Методика соціальної адаптації осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах соціального гуртожитку

«Виховання – це легка справа, коли воно робиться без нервів, на основі здорового, спокійного, нормального, розумового та веселого життя» [20, с.42].

Сьогодні як і декілька років тому для українського суспільства актуальною залишається проблема успішної соціальної адаптації молоді з числа дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Згідно зі статистичними даними було виявлено, що труднощі виникають зокрема у випускників закладів інтернатного типу щодо пристосування їх до різних сфер життя (суспільно-політичного, професійно-трудового, сімейно-побутового та культурно-дозвілєвого). Відповідно це свідчить про неефективність соціально-педагогічної, психологічної, профілактичної роботи, яку здійснювали з особами даної категорії в умовах інтернатних закладів. Тому молодь з числа цих осіб, залишається однією з найбільш вразливих і найменш психологічно захищених соціальних груп й потрапляючи до соціального гуртожитку вона потребує допомоги від мультидисциплінарної команди [4, с.76].

Соціальна адаптація осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах соціального гуртожитку реалізується відповідними методами та технологіями, зокрема соціальною допомогою, наданням соціальних послуг та соціальним супроводом. Однак варто зазначити, що дані методи в Україні знаходяться на фазі становлення та впровадження в реальну соціальну політику [15, с.183].

Основна мета надання послуг з соціальної адаптації полягає у допомозі молодим людям виходу зі СЖО, подоланні негативних наслідків від проблем з якими вони зіштовхнулись у минулому, формуванні якостей дорослої та відповідальної особистості, а також сприянні відновлення та підтримці соціальних контактів з біологічною родиною. Соціальна адаптація мешканців гуртожитків охоплює 3 компоненти роботи: індивідуальну, групову та громадську (Див. Додаток В). Відповідно до ЗУ «Про соціальні послуги»

соціальна адаптація в умовах соціального гуртожитку передбачає реалізацію таких видів й методів роботи, зокрема:

▀ *Соціально-психологічна підтримка.*

Реалізується за допомогою індивідуального та групового консультування, можливе створення груп взаємодопомоги – надання послуг спрямоване на формування позитивних якостей особистості, зокрема навичок ефективної, безконфліктної комунікації, адекватної самооцінки, впевненості, уміння відповідально та свідомо приймати рішення тощо.

▀ *Соціально-правова допомога.*

Реалізується за допомогою методів індивідуальної та групової роботи – роз'яснення прав та обов'язків молоді відповідно до законодавства України, надання консультацій щодо отримання пільг та інших грошових виплат, передбачених законами, сприяння у формуванні вмінь самостійно відстоювати власні права та діяти в рамках закону тощо.

▀ *Допомога у навчанні, працевлаштуванні, перекваліфікації.*

Реалізуються за допомогою методів індивідуальної роботи – проведення профорієнтаційних робіт, надання інформації щодо вакантних місць, направлення до центрів зайнятості, допомога в адаптації до нового робочого місця тощо.

▀ *Допомога у вирішенні житлових питань.*

Реалізується шляхом індивідуальної консультативної роботи – надання інформації з питань реєстрації, взяття на квартирний облік, оплати комунальних послуг, погашення боргів тощо.

▀ *Допомога з розвитку навичок самообслуговування.*

Реалізується за допомогою методів групової та індивідуальної роботи – проведення заходів які стосуються фінансової грамотності, зокрема навчання раціонально використовувати кошти, правильно формувати сімейний бюджет, список покупок, також розвиток навичок по догляду за собою, за особистими речами тощо.

▀ *Робота з біологічною родиною.*

Реалізується за допомогою методів індивідуальної роботи – сприяння у підтримці зв'язків вихованця з біологічними батьками, посередництво між адміністрацією гуртожитку та родиною тощо [18].

Варто зазначити, що процес надання послуг з соціальної адаптації ґрунтується на відповідних принципах: конфіденційності, актуальності, комплексності, доброзичливості, доступності та відкритості, добровільності, дотриманості норм етики та права, активного партнерства між надавачем та отримувачем та між фахівцями, які надають соціальні послуги [18].

Після того як молода особа пройшла програму адаптації за необхідності створюється постпрограма щодо їх підтримки. Соціальний педагог повинен проінформувати мешканців про можливість отримання цієї послуги та пояснити різницю між планом соціальної адаптації та планом постпрограми. Дана програма передбачає безоплатне надання відповідних послуг: консультування з юридичних та соціальних питань, проведення тематичних тренінгів, соціально-психологічна та економічна підтримка, посередництво (медіації) тощо [18].

Основне завдання соціального педагога, як провідного фахівця, є підготовка молодих людей до частково самостійного та напівнезалежного життя на основі реалізації програми соціальної адаптації в умовах соціального гуртожитку. При поселенні в гуртожиток нової людини соціальний педагог перед складанням відповідної програми, за якою вони будуть спільно працювати, повинен перш за все ознайомитись та вивчити проблему клієнта. Після того як складений план індивідуальної роботи, відбувається обговорення заходів, які спрямовані на покращення процесу соціальної адаптації в умовах гуртожитку [11, с.105].

Соціальний педагог виконує роль «агента з питань соціальних змін», який одночасно виявляє проблеми молодих людей, оцінює наслідки, причини їх виникнення та допомагає їм у вирішенні труднощів, стимулює до покращення становища. У своїй роботі він користується різноманітними методами, які безпосередньо спрямовані на успішний процес соціальної адаптації молоді в

умовах соціального гуртожитку. Зокрема це психологічні методи (методи психотерапії, аутотренінги, діагностики), соціологічні методи (метод експертних оцінок, аналіз документів соціометричний метод, спостереження), педагогічні методи (схвалення, засудження, стимулювання, ігри) [16, с.120].

Також варто зазначити, що у команді разом з іншими фахівцями соціальний педагог розроблює та реалізує відповідні соціальні програми, які стосуються питань навчання та працевлаштування, сексуальної освіти, корекції «Я-образу» та певних поведінкових відхилень. Важливим також є проведення різноманітних актуальних тематичних бесід, лекцій, тренінгів, терапій, перегляд відеороликів та кінофільмів, організація позакласної роботи, рольових ігор, майстер-класів з приготування їжі, а також інших дозвіллевих та суспільно-корисних заходів [25, с.202].

Спеціалісти гуртожитку працюючи з мешканцями реалізують три основні види роботи: соціально-педагогічна діагностика та консультування; соціально-профілактична робота; соціальне виховання та корекційно-розвивальна діяльність.

1. Соціально-педагогічна робота.

Формування навичок самостійного життя молоді. Методи та технології даного виду роботи спрямовані на поглиблення процесу соціалізації та адаптації у сфері самопізнання, спілкування та діяльності.

2. Соціально-профілактична робота.

Запобігання порушень у соціальному розвитку мешканців. Методи та технології – спрямовані на розроблення та реалізацію програм профілактичного характеру з питань психічного здоров'я, безконфліктного спілкування, шкідливих звичок, проституції, «паразитуючого» способу життя тощо.

3. Соціальне виховання.

Формування у мешканців позитивних взаємовідносин з навколишнім оточенням. Одним із важливих методів вважають суспільно-корисну працю, зокрема залучення молоді до волонтерської діяльності, оскільки вона одночасно допомагає людині сформувати навички емпатійного спілкування,

отримати досвід інших людей та формує активну громадську позицію. Деякі науковці вважають, що залучення до волонтерської діяльності осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування сприяє формуванню їхнього світогляду та визначає їх відношення до праці, себе та тих, хто їх оточує. В процесі суспільної діяльності молодь відчуває себе корисною та важливою. У результаті того, що вона надає допомогу іншим її соціальна роль змінюється з пасивної на активну [20, с.44-46].

Окрім вище перелічених видів роботи, соціального педагога в умовах гуртожитку щодо соціальної адаптації мешканців, виділяють також освітньо-виховну діяльність. Освітньо-виховна діяльність зокрема містить соціальну освіту (навчання мешканців моральним нормам та правилам, розвиток їх інтелектуальних та фізичних сил, формування світогляду) та соціальне виховання (комплекс заходів щодо формування цінностей, активної життєвої позиції та засвоєння загальнолюдських спеціальних знань) [20, с.40].

Здійснення соціальної роботи з особами, які проживають в гуртожитку, передбачає покрокову реалізацію послуги соціальної адаптації. Як зазначалось раніше, перший етап це безпосередньо аналіз ситуації та пошук оптимальних варіантів вирішення труднощів. Стосовно основно етапу. Здійснюється реалізація усіх запланованих дій, методів та заходів через соціальний супровід кожної молодої особистості. Соціальний педагог в процесі здійснення супроводу мешканців виступає і консультантом, і вихователем, і наставником, і посередником і навіть просто спостерігачем [15, с.183]. Відповідно до програми соціальної адаптації соціальний супровід здійснюється через відповідні заходи з питань ЗСЖ, освіти та роботи, житла, дозвілля, міжособистісних комунікацій, розвитку особистості тощо [18].

Варто зазначити, що для України, система соціального супроводу не є поширеною і застосовується досить рідко. Тому для того аби її покращити потрібно вивчити основи цієї послуги, проаналізувати досвід інших країн щодо даної теми та адаптувати його до соціального захисту українського суспільства. Для прикладу, у Польщі заклади інтернатного типу підтримують зв'язок

біологічних батьків з дитиною, яка перебуває в даному закладі. Після досягнення повноліття за кожною молодою особою закріплюється соціальний педагог, який супроводжує людину і допомагає їй адаптуватись до дорослого та самостійного життя. Подібна ситуація спостерігається й у Великій Британії. Для кожного випускника інтернатного закладу місцевою владою призначається особистий помічник (соціальний педагог), який допомагає особі інтегруватись у суспільство [15, с.183-184].

Цікавим є досвід Німеччини. Перебуваючи ще в інтернатних закладах, вихованці мають можливість жити в окремій кімнаті, або за бажанням двоє. Проживаючи там до повноліття, вони здобувають освіту в загальних навчальних закладах та проходять спеціальні курси «незалежного проживання». Після завершення терміну перебування їм видається державний сертифікат. Визначено, що такий метод роботи з вихованцями є досить дієвим механізмом соціальної адаптації, який позитивно вплине на їхнє подальше самостійне життя після виходу з інтернатних закладів. Тому такі методи й технології роботи іноземних країн варто запровадити й в Україні для того аби покращити становище надання соціальних послуг та захисту випускникам закладів інтернатного типу та особам, які потрапили до соціального гуртожитку [13, с.40].

Отже, в умовах соціального гуртожитку соціальну адаптацію проходять молоді особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Оскільки ця категорія людей є однією з груп соціального ризику вони потребують комплексної, цілеспрямованої та систематичної соціальної роботи, підтримки та супроводу щодо покращення їхнього становища та стосунків з навколишнім світом.

Висновки до розділу 2

Соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування - заклад для тимчасового проживання дітей зазначеної категорії, віком від 15 до 18 років, а також осіб з їх числа, віком від 18 до 23 років. Мета гуртожитку полягає у створенні необхідних умов для

соціальної адаптації молоді, яка мешкає в його межах та підготовці їх до дорослого самостійного життя.

Сучасний стан створення та діяльність соціальних гуртожитків у системі спеціалізованих закладів та інституцій державного утримання молоді здійснювався відповідно до Плану розвитку мережі закладів соціального обслуговування на 2011-2013 роки, який був розроблений Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту. Дана програма передбачала створення нових соціальних гуртожитків, однак згідно статистичним даним цей задум не був реалізований цілком. Так на липень 2012 року в Україні налічувалось 27 гуртожитків, серед яких дійсно працювало лише 17. Щодо сучасного стану даних немає, існує лише інформація, яка стосується створення нових гуртожитків та реконструкції старих у вище перелічених областях. Також зазначається, що після подій 2014-2015 років деякі соціальні гуртожитки, які знаходились у східних областях України були змушені змінити своє місце розташування.

Відповідно до законів України максимальна кількість жителів гуртожитку не повинна перевищувати 30 осіб, а максимальний термін перебування – 3 роки. Перебуваючи в гуртожитку мешканцям надається відповідна допомога та послуги, які допомагають їм адаптуватись у соціумі та здобути нові ЗНУ щодо самостійного й дорослого життя, зокрема це послуги різного характеру: соціально-побутового, соціально-економічного, соціально-медичного, психологічного, юридичного, профорієнтаційного та інформаційного.

Основна мета надання послуг з соціальної адаптації полягає у допомозі молодим людям виходу зі СЖО, подоланні негативних наслідків від проблем з якими вони зіштовхнулись у минулому, формуванні якостей дорослої та відповідальної особистості, а також сприянні відновленні та підтримці соціальних контактів з біологічною родиною. Соціальна адаптація мешканців гуртожитків охоплює 3 компоненти роботи: індивідуальну, групову та громадську. Відповідно до ЗУ «Про соціальні послуги» соціальна адаптація в умовах соціального гуртожитку передбачає реалізацію таких видів й методів

роботи: соціально-психологічна підтримка, соціально-правова допомога, допомога у навчання та працевлаштування, допомога у вирішенні житлових питань, допомога з розвитку навичок самообслуговування та робота з біологічною родиною.

Процес надання послуг з соціальної адаптації ґрунтується на відповідних принципах: конфіденційності, актуальності, комплексності, доброзичливості, доступності та відкритості, добровільності, дотриманості норм етики та права, активного партнерства між надавачем та отримувачем та між фахівцями, які надають соціальні послуги.

Основне завдання соціального педагога, як провідного фахівця є підготовка молодих людей до частково самостійного та напівнезалежного життя на основі реалізації програми соціальної адаптації в умовах соціального гуртожитку. У своїй роботі він користується різноманітними психологічними, соціальними та педагогічними методами. Важливим також є проведення різноманітних актуальних тематичних бесід, лекцій, тренінгів, терапій, перегляд відеороликів та кінофільмів, організація позакласної роботи, рольових ігор, майстер-класів з приготування їжі, а також інших дозвіллевих та суспільно-корисних заходів.

Соціальний педагог у команді разом з іншими фахівцями соціального гуртожитку реалізують три основні види роботи: соціально-педагогічну діагностику та консультування (формування навичок самостійного життя); соціально-профілактичну роботу (запобігання порушень у соціальному розвитку); соціальне виховання та корекційно-розвивальну діяльність (формування позитивних відносин з навколишнім світом).

Підсумовуючи, варто зазначити, що для успішної соціальної адаптації осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування фахівцям потрібно комплексно, систематично та цілеспрямовано здійснювати соціальну роботу, підтримку та супровід щодо цих осіб.

ВИСНОВОК

1. Наукові матеріали щодо процесу соціальної адаптації проаналізовано. У роботі описано міркування українських та закордонних наукових діячів щодо теми соціальної адаптації, її видів, елементів та форм. Охарактеризовано різні тлумачення та характеристики процесу соціальної адаптації за О. Безпальком, Л. Корелем, О. Галусом, т. Парсонсом, М. Лукашевичем, І. Миговичем, М. Вебером, Р. Мертоном, Б. Паригінім. Визначено, що соціальна адаптація – це процес пристосування індивіда до оточення. Виділено основні види соціальної адаптації: акомодация, конформізм, асиміляція. Описано основні елементи соціальної адаптації: соціально-побутова, комунікативна, економічна, регулятивна адаптація та самоактуалізація. Визначено дві форми соціальної адаптації: активна та пасивна. Також було досліджено та проаналізовано етапи соціальної адаптації за Я. Щепанським: врівноваженість, псевдоадаптація, пристосування, уподібнення. Та на основі результату адаптаційного процесу охарактеризовано 3 види адаптантів за М. Шабановою: прогресивні адаптанти, регресивні адаптанти та регресивні неадаптанти.

2. Особливості соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків досліджено. В процесі було виявлено, що соціальне сирітство негативно впливає на соціальний, психічний та фізичний розвиток індивіда. Проблеми, з якими зіштовхуються молоді люди після випуску з інтернатних закладів, виникають у зв'язку з обмеженням соціальних контактів, відсутністю реалій сімейного життя та складністю сприйняття норм та правил суспільства. В результаті постійного відокремлення від навколишнього світу в молоді спостерігається сенсорний голод, який спричиняє появу ознак госпіталізму та різних видів депривації. Доведено, що соціальна адаптація в умовах соціального гуртожитку є важливим та складним процесом, який характеризується проблемами соціально-побутової адаптації (приготування їжі, самообслуговування, догляд за власними речами тощо), навчання (низький рівень соціального та інтелектуального розвитку), працевлаштування (низька

проінформованість стосовно своїх можливостей та обов'язків, надання переваги «паразитуючому» способу життя), сімейного життя (страх перед подружнім життям, невміння конструктивно вирішувати конфлікти та брати на себе відповідальність), міжособистісної та внутрішньоособистісної комунікації, проблеми залежностей та основною є проблема відсутності батьківської любові та ласки.

3. Методи соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків описано. Визначено, що соціальна адаптація охоплює три компоненти роботи: індивідуальну, групову та громадську. У роботі описано основні методи та види реалізації соціальної адаптації (відповідно до ЗУ «Про соціальні послуги»): соціально-психологічна підтримка, соціально-правова допомога, допомога у навчанні та працевлаштуванні, допомога у вирішенні житлових питань, допомога з розвитку навичок самообслуговування, робота з біологічною родиною. Також визначено три основні види роботи з мешканцями соціального гуртожитку: соціально-педагогічна діагностика та консультування, соціально-профілактична, соціальне виховання та корекційно-розвивальна діяльність. Проаналізовано діяльність соціального педагога щодо здійснення програми соціальної адаптації. Визначено, що у своїй роботі він користується різноманітними психологічними, соціальними та педагогічними методами. Також було описано й інші види роботи, які він реалізує з метою покращення соціальної адаптації, зокрема це тематичні бесіди, лекції, тренінги, терапії, перегляд відеоматеріалів, організація позакласної роботи, рольові ігри, майстер-класи з приготування їжі та інші дозвіллеві та суспільно-корисні заходи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 33 потужні цитати, які будуть рухати вас вперед. *Кременчуцький міський центр зайнятості*. 2019. URL: <https://pracyakremen.com.ua/novyny/323-33-potuzhni-tsytaty-iaki-budut-rukhaty-vas-vpered.html> (дата звернення: 09.10.2022).
2. Terxiev V. Conceptual framework of social adaptation. *IJASOS-International E-Journal of Advances in Social Sciences*. 2019. Vol. 5. Issue 13. P. 6-15. URL: <http://ijasos.ocerintjournals.org/tr/download/article-file/704695> (дата звернення: 24.10.2022).
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. / Київ: «Центр учбової літератури», 2009. 208с.
4. Гордієнко Н. Особливості процесу адаптації випускників інтернатного закладу системи освіти до соціального середовища. *Соціологічні студії*. 2016. №2. С. 76-82.
5. Деменко О. Ф. Особливості соціальної адаптації особистості в умовах сучасного кризового суспільства. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: матеріали наук. – практ. круг. столу з міжн. участ. (24 квітня 2019 р.)*. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2019. С. 28 – 35.
6. Доннік М. Соціальний гуртожиток – шлях до самостійності випускників шкіл-інтернатів. *Наукові записки: збірник наукових праць/ голов. ред. В. В. Радул. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 83. С. 66-70.*
7. Доннік М. Соціально-психологічні проблеми вихованців соціальних гуртожитків. *Наукові записки*. 2011. Вип. 97. С. 97-100.
8. Журавлев Д. Шанс на нове життя: як працює соціальний гуртожиток для дітей-сиріт у Дружківці. *Східний варіант*. 2022. URL: <https://v-variant.com.ua/article/obshchezhytye-dlia-syrot/> (дата звернення: 19.10.2022).
9. Іванова К. Соціально-педагогічний зміст діяльності соціального гуртожитку. *Актуальні проблеми соціальної сфери: збірник наукових праць/*

голов. ред. Н. П. Павлик. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2014. С. 32-34.

10. Кузьмін В. В., Яковенко О. К., Солоха М. А. Соціально-психологічні та нормативно-правові аспекти адаптації осіб із сирітським дитинством у ВНЗ України. *Перспективи*. 2016. №1. С. 49-66. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/9967> (дата звернення: 12.10.2022).

11. Литвинова Н. А. Соціально-педагогічна діагностика готовності молоді з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування до самостійного життя у відкритому суспільстві. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. №6(329). С. 105-117. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-6\(329\)-1-105-117](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-6(329)-1-105-117) (дата звернення: 23.10.2022).

12. Літяга І. В. Зміст діяльності соціального гуртожитку. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2017. Вип. 77(2). С. 164-167. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_77\(2\)_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_77(2)_32) (дата звернення: 19.10.2022).

13. Лучків І. Зарубіжний досвід соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів. *Social work and education*. 2014. Vol.1 no.1. С. 37-42.

14. Мартиненко С. О. Теоретичні підходи до визначення дефініції «Соціальна адаптація». *Габітус*. 2019. Вип. 10. С. 29-33. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2019/10-2019/10-2019.pdf> (дата звернення: 09.10.2022).

15. Матюшко Л. І. Соціальна адаптація випускників інтернатних закладів України: механізми вирішення проблем. *Науковий вісник ХДУ*. 2013. Том 2. №3. С. 181-185. URL: <http://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/895> (дата звернення: 23.10.2022).

16. Поліщук О. М. Характерні особливості роботи соціального педагога з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. №6(329). С. 118-127.

DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-6\(329\)-1-118-127](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-6(329)-1-118-127) (дата звернення: 23.10.2022).

17. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 р. №2342-IV. Дата оновлення: 31.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#top> (дата звернення: 12.10.2022).

18. Про затвердження та впровадження Примірною галузевого стандарту надання соціальних послуг з соціальної адаптації учнів та випускників закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа: затв. наказом М-ва України у ССМС від 21.12.09 р. №4389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4389712-09#Text> (дата звернення: 23.10.2022).

19. Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: постанова Каб. Міністрів України від 08.09.2005 р. №878. Втрата чинності: 20.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2005-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.10.2022).

20. Сокоринська М. Ю. Особливості соціалізації дітей-сиріт в постінтернатний період: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»/ Ніжинський держ. ун-т. ім. М. Гоголя. Ніжин, 2019. 98 с.

21. Соціальна адаптація і реабілітація. *Політологія бібліотека*. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-12109.html> (дата звернення: 09.10.2022).

22. Сутність і зміст соціальної адаптації. *ALEXUS*. 2021. URL: <https://alexus.com.ua/sutnist-i-zmist-socialno%D1%97-adaptaci%D1%97/> (дата звернення: 09.10.2022).

23. Сушик Н. С. Особливості діяльності соціального педагога в соціальному гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*: збірник наукових праць. 2013. №8 (257). Серія: Педагогічні науки. С. 166-170.

24. Холоденко О. В. Педагогічні умови соціальної адаптації випускників шкіл-інтернатів у соціокультурному середовищі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05/ Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 23с.

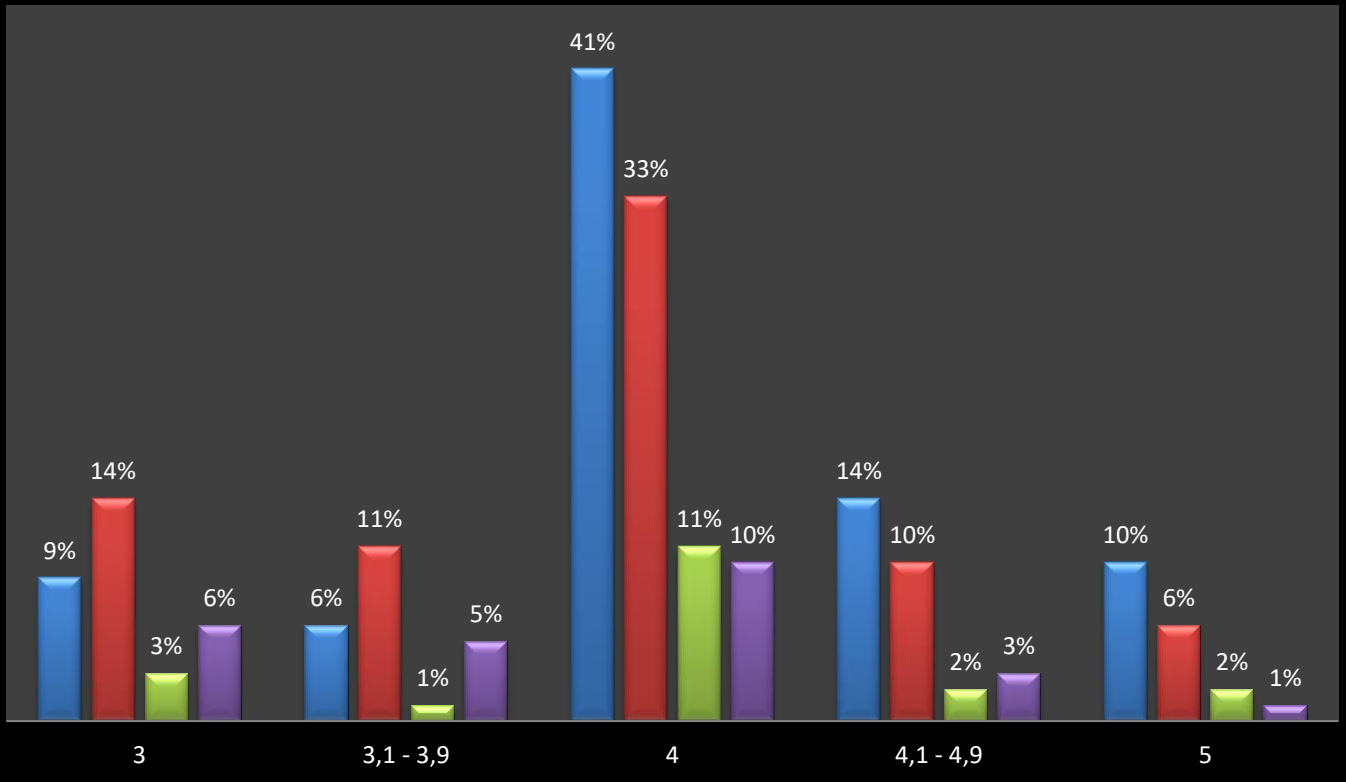
25. Чернякова А. В., Зінич В. Г., Якушко Ю. В. Організаційні засади волонтерської роботи з молоддю з числа дітей-сиріт в умовах соціального гуртожитку. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2017. №142. С. 200-203.

26. Юсиченко А. Організаційно-педагогічні засади діяльності соціального гуртожитку. *Педагогічний альманах: збірник праць молодих науковців/* голов. ред. Є.І. Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. Вип. 3. С. 249-254.

ДОДАТКИ

Порівняльна діаграма успішності студентів-сиріт

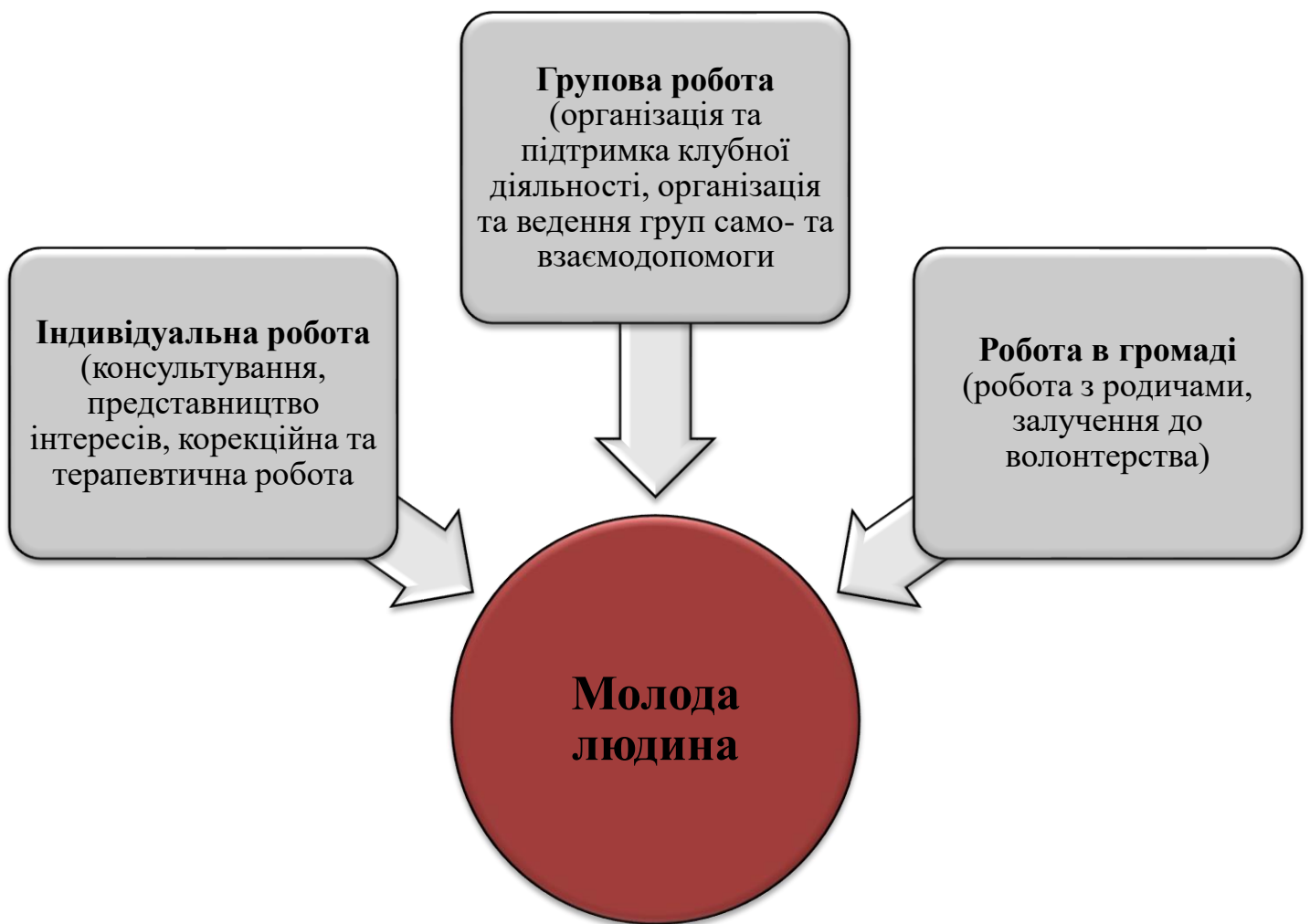
■ школа, студенти-сироти із сімей піклувальника ■ ВНЗ, студенти-сироти із сімей піклувальника
■ школа, студенти-сироти з інтернатних закладів ■ ВНЗ, студенти-сироти з інтернатних закладів

Додаток А – Порівняльна діаграма успішності студентів-сиріт у ВНЗ та загальноосвітніх закладах (у відповідний період життя)

Додаток Б – Складові успішної соціальної адаптації осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у суспільстві

Додаток В – Компоненти змісту соціальної адаптації мешканців соціальних гуртожитків